

ACC. NR M. 13896: 1-24.

Landskap: Blekinge

Upptecknare: Ellen Franström, Norrköping
(född i Hällaryd)

Härad: Bxäkne

Berättare: olika personer; se upptecknings-
bladens baksida!

Socken: Hällaryd

Berättarens yrke:

Uppteckningsår: 1956

Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ljömans traditioner. s. 1-24.

LUF 51.

Norrköping den 15 jan. 1956.

M.13896.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Till Folklivsarkivet.

Här kommer uppteckn. av "Sjömans traditioner" som berättare förkommer huvudsakligen mina föräldrar. Min far, som seglade till sjöss många år, även efter 1905 då han mötte av från bygdens, har fått svara för berättelserna om sjömanslivet. Han var tyvärr inte sångbegåvad och därför blev det mer som sjöng sjömansvisor. Det var huvudsakligen i min barndom som sjöng dem. Ingen av de upptecknade visorna har jag någon gång sett skriven el. tryckt. Att det i så många fall endast var de första verserna som fastnade i minnet, kan bera på att visorna var så långa så att sången ofta blev avbruten innan visan tog slut. För att komma ihåg så pass mycket av dem, har jag fått lov att sjunga dem nu. Visor sådana som "O Susanna" el. en sjömansbegravning, ("allt omkänd är lykt och slilla") har jag inte tagit med, dem kan man ju höra i radio.

IFall visan om Krimkriget inte anges höra till
sjömansvisorna går det kanske att stoppa in den
i något annat fack? Jag skulle ge en slant för att
få veta vem som diktat den!

Behållande det tropiska "måndraget" vore också
det intressant att få veta lite mera om. Lika väl som
upphovsten av talisättet att "havet är insigt".

Angående uttrycket "höusa" har jag någonstans läst
att det var liktydigt med att myllörjare till sjöss
utsattes för diverse "upptåg", som ansåg att bota dem
för "gula ben" ^{hönser} och ge dem själen. — — —

I Väreend & Vördarna, del II sid. 156 står: "vid kår-
stadfärder skulle den som färdades första gången
bjudas hela stallbrödralaget på öl, på vissa ställen.
Detta kallades att "dricka sina hönser" el. lägga sina
hönser ut." Har detta höusa - hönser något sam-
band med talisets hönjar - hönjäs? Om nu detta sena-
re är rätt avskrivet skulle det bet. nupfär; hedersbe-
visning, hyllning??. I så fall skulle väl uttrycket:
"höusa för Kullagubben" betyda att sjömännen belyga-
de honom sin vördnad, för att han inte skulle ställa
ett förtret för dem? Ber om ursäkt för min frågvis-
het, jag är född nyfiken.

Höjaktningsfullt

Hellen Braustrom

P.S. Har falkbisk. någon uppteckn. om att skamrin
ansvärs som medicin mot gulpat, överväntas? S.B.

Brevet bevarat 5/3 1956
U.A.

Sjömanstraditioner.

Fritiden ombord var för sjömannen inget större problem. Därom villmar ett uttalande som tillskrivs en kaptan Gedda: "Förän det fryter arbete ombord i min skuta, för ska det fryta vatten i spanska sjön." En åsikt som holigen delades av de flesta sjökaptaner av den gamla slammnen.

Därför är det inte så underligt att många sjö-
män i sina historier håller sig till det äm-
net. Och berättar för yngre kamrater exempel
på olika skeppares hårdhet. Hur de drev
folket till hårt arbete, svält dem, bl. a. genom
att köpa sekunda matvaror. Skuttskeppare
var ju ofta egna redare. Beträffande små-
skutor som gick i kustfart, var det ofta
skeppartuslurarna som köpte provianten,
ätminstone de gånger skutan antäppte

huf 51
/.

hem kammern. Billigt, med matvaringer
"det duger åt folket," t. ee. hälsket smör,
de billigaste delarna av kött och fläsk.
Frots sjölagens ord att kött till skeppspro-
viant skulle vara "fritt från halsar,
läggan och skaukar" ändå blev ranso-
nerna knappa, "späd och salta", så skep-
paren till kocken, när inte ärtsoppa inte
vill råka till. En skeppshandlare "mågon-
slaus", tog sig oräddt för att sätta upp
ett plakat med texten "sjäskadade mat-
varor, lämpliga till skeppsproviant."
Vilket lär ha haft till följd att uppretade
sjömän hämnades genom att göra överkan-
på hans affär. Vidare berättades också om
hur det var att segla ombord i utlänska
fartyg. De som seglat mycket säger att
Amerikanerna var duktiga, därefter engelsmännen.

Fyskarna hade dåligt rykte om sig bland äldre sjömän. Många seglade med danska skutor. På dyckt fråga, varför, blev svaret: "danskarna betalade alltid någon krona mer i månadshyra än svensarna". Men man fick snart lära sig hur mycket arbetslusten ville ha gjort för den kronan.

Som en fördel räknades emellertid att danskarna aldrig svältfödde sitt folk. Skeppare som seglade hårt, som skulle fram och vägrade att bärga segel och som vid dylika tillfälle kunde segla man över bord. För att sedan vid sjöförklaring svära falskt för att fria sig. Åtminstone en har av den anledningen gått till eftervärlden under namnet "Kapten Själslös". Ibland kunde en sådan manöver gälla en ångbåt som gjort haveri och

som gått till sjöss för hårt lastad eller på
annat sätt icke varit i järnärtdigt skick.
F. ex. dålig linbåtsutrustning, dykta bratt
mat sjölagen var nog tyvärr allt för vanliga
i den s. k. gamla goda tiden. Det talades
också om fartyg som alltid hade tur.

4. Då ansågs det att skepparn försvurit sig
åt den liden. Gick ett sådant fartyg en
gång under, kunde det heta: "åja, posten
tar nog sitt till sist." När ångbåtarna
härjade bli vanliga, (av de äldre landkrabbor-
na kallade öjlfartyg = eldfartyg) då var det
restauratören som fick stå för historierna
om den dåliga matställningen ombord.
Där till lades mycket om alla ångbåtsdamer
dåliga moral, hur de såg, "höll sig till"
med skepparn, o. s. v. Benämningen
"ångbåtsluder" var mycket vanlig.

att dessa haft något "förehållande" med någon annan ombord än befälet omtalas aldrig. Att dessa sjöfarande kvinnor ofta hade ett eller flera barn u. ä. bidrog inte till att höja deras anseende. Det berättades naturligtvis också om långa resor i stilje eller storm, t. ex. om en skuta som i storm

kryssat sig över Nordsjön på väg från England i hårt väder. Och hur vinden slog om och drev dem tillbaka igen.

Det var mellan jul och nyår, på dessa åtta dagar var ingen av besättningarna ur kläderna och de fick hela tiden vara på torrschaffning. När det var som värst kritiskt gick skepparen med bibeln under armen och det berättades att den var alldeles grön av mögel, vilket av besättningen ansågs tyda på att den

inte brukade användas så ofta.

Från resor på "värmen" berättades bl. a. om att det var farligt att ligga och sova i trapikmäneus skin, med ansiktet bakt. Då fick de mändrag, ansiktet förvreds. Vilken av mäneus olika faser det var som var så farlig klargjordes aldrig. Men däremot radis att de kunde få ansiktet rättat igen genom att s. d. s. låta mänen dra det tillbaka, genom att vända den andra sidan till. Detta om mändrag var en allmänt spridd tro bland äldre sjömän. En meddelare uppger att de av sin skoppare blivit varnade för att ligga och sova i mänskenet för då kunde de bli betända. Uppmärksam i främman- de länders hamnar omtalades också, liksom det berättades om kamrater, av vilka det

fanns olika slag. Bra kamrater att tala
på och dåliga som t. ex. både gög och
stal och därtill kanske, värst av allt,
fjäsade för befälet, eller plågade ny-
börjare ombord. Detta senare lär väl ha
förkommit, mer och mindre men det före-
faller ha varit mest ombord i sådana far-
tyg där besättningen i sin helhet varit
dålig. Somliga farlyg eller (och) skeppare
hade så dåligt rykte att ingen någonsin
hederlig sjöman mönstrade ombord.

Till de rika skepparhistorierna hör den om skeppet
Refuant, där ärtitteln var så stor att de kunde ra-
ombring i den med skeppsstolen, och där masterna
var så höga att de som gick till väders som unga
pojkar, var gamla gubbar med långt skägg när de
kom ner igen. Liksom den om kapten Bierdrumppel?
7 vilken när han fått ombord en besättning av

idelt landkrabbor, låta sätta spelkort på alla
sladdar, för att på så sätt lära dem att hitta
rätt. Ingen berättare har talat om folk på havets
botten, havsfun eller den flygande helländaren.
Stormvaret omtalas endast uttrycksvis, kanske
skulle det inte pratas i onödan om sådana
saker. En mystisk händelse har berättats, men
det var inte berättaren själv som varit med.
En sjöman hade dött ombord, skulle begravas
i havet på vanligt sätt, men kunde inte fås
att sjunka. Kaptenen frågade då ifall någon
av kamraterna hade något uppgjort med
den dode. Det var en av dem som lovat den dode
en sup och när denna hållts ut över relingen
så sjönk liket. Till fritidssysselsättningen hörde
vi att tvätta och laga kläder och skriva
brev. Den som var händig pysslade med att
skrymskygga i teufeljer el. dyl.

Fyll den rena underhållningen höjde sång och
dragospelmusik. Att någon annan sorts mu-
sikinstrument förekommit omkring i fartyg
har aldrig talats om. Visorna som sjöngs varierade
väl, äldre visor glömdes för nyare, visor dik-
tades ju om nästan allt som hände både till
lands och sjöss. Ofta handlade väl sjömannens
visor om flickan därhemma, glada visor, ifall hon
var brogen eller sorgsamman om hon svikit sin
vän. "Hon går med andra gossar, hm ligger den i
samm, liksom ett skepp på vägarna när det har
främmat hamn". Så heter det i en visa, diktad
av en sjöman från Färna omkring 1875, när han
kom hem och fann att hans kärleks svikit honom
för en rikare friare. — "De rikemans gossar de
får ju sitt så lätt, den fattige får plöja det stora
vida fält". — Några riktigt gamla sjömansvisor har
ej påträffats. Det fanns endast några få sjömän i

skärgården i äldre tid, och ingen av dem tycks
ha kommit hem igen och blivit befasta. En dag
1844 i Batavia, 22 år g., om en annan står auterkehet
i husförhörlängden, "utrikes." Några sjömansvisor kom
väl i alla fall "i land." En som lojar så här: "O, far-
väl Karlsborgs murar och torn, nu jag reser till
det sköna Göteborg. O, farväl du mitt hem där jag
är född, uppå sjön jag följäna skall mitt bröd."
En kunde vara en äldre dalm, liksom den som lojar
så här: "På Stockholms redd vid Skeppsbron, med
landgång lagd på strand, lög bruggen Gustav Vasa"-
Fortsättningen på låda tyvär bortglömd. Uppmärksa-
men har hört dem sjungas av en person f. 1845 (icke
sjöman.) Senare blev det visor av typen "Skeppet
Skulda", "Albertina". Dessa och liknande förekom
i de visköer med tiden blev vanliga i sjö-
manshistan, åtminstone hos sjöman med säng-
nörb. Denna visor spreds därför lättare än de

Äldre, som alltid spjungs ur minnet.

Några upptåg i samband med passerandet
av linjen eller andra platser omtalas inte.

På direkt fråga har svaret varit nekande,
även beträffande "linjedop" och dylikt.

Uttrycket "hörsa" förekom, i skämtsamma bemär-
kelse, "hörsa för skepparen" = hälsa, lyfta på mäs-
san, ibland hette det "slyka flagg för skip-
parn". "För skulle de hörsa för Kullagubben",
har en meddelare sagt, dock utan att angiva
hur det gick till. (trol. återberättat från en äld-
re sjöman.) Segelskutorna lade i regel "upp"
gick i vinterkvarter för jul, vilket också
var fallet med en del ångbåtar fram till
skelshiptet och även därefter i en del fall.
Följaktligen finns det inget att berätta om
julfirande ombord. Undantag var skutor som
"seglade på värmen" vinterhalvåret. Endligt

nyppgift förekom där inget julfirande ombord
utom det att ett glas rom kunde delas ut
till besättningen. Nyppgiften avser engelska
fartyg. Betydlig traktering uppges också ha
förekommit ombord i en dansk skuta,
"Anna Georgiana" fr. Fanö, på 1890-talet, med
anledning av att det den dagen var barns-
dagen i skepparfamiljen. Fartyget befann
sig då ute på Atlanten och för att ytterligare
celebrera dagen, så antändes i skymningen
en lörd hjärtarna som sattes i sjön och
som brann så länge den var inom synhåll
från fartyget. När det senare blev vanligt
att ångbåtarnas seglationsstid utskäldes
över jult blev det vanligt att sjömanshem-
men anordnade fest för sjömän julafton
och ibland även nyårsafton, med tulfisk
12 gröt och julklappar. Vilket uppskattades

mycket av sjömännen. Nu fanns det för all
del skeppare som om möjligt forcerade
lossning och lastning för att komma till
sjöss före helgen. I de fallen har det ej be-
rättats om något julfirande ombord.

Det forlåg där förhållandena varit annor-
lunda och bättre än vad som förut omtalats
var ångaren Sydhusken. Både bekräftande mel-
lan skeppare och besättning och i fråga
om mathålningen. I fråga om maten så var
det ju då liksom förut, en del som besättningen
fick utvägt sin ration av för en vecka i
laget. Såsom bröd, (hårt) smör, socker, att
förvara och hushålla med på egen hand.

Sydhusken ägdes av en redare i Lybeck
men seglade under svenskt flagg och med
svensk besättning. Befälhavare var Kapten
Herman ~~de~~ Dehlgren. Båten vandra hade

var Lybeck - Norrköping, med anföring
av en del mellanliggande hamnar, Motala,
Karlskrona, Karlskrona m. fl. Besättningen
ombord var som en familj, restauratris
var Lotten Ålund från Gryt, Åg. kokerska var
hennes syster. Och på deras mat-hållning
klagade ingen. Med undantag av Kaptenen
som ~~var~~ var från Valdemarsvik, var hela be-
sättningen från Karlskrona med omnejd.
Sydkusten präglade huvudsakligen stycke-
gods, bl. a. virke från Smålandskusten.
Och vid sådana tillfällen passade besättningen
på att köpa utskotts-virke till ved med sig
hem till Karlskrona. För vare sig båten på
nedresan skulle lasta något i Karlskrona
eller ej, gick den i alla fall alltid in
där. Att detta endast var på grund av
Kaptenens välvilja säger sig självt.

När båten slubbersats i Mörkåpning, gjorde de tullen
där plubmisitation, när de sedan kom till Karlshamn
var de "inrikare" och då hade tullen där inget med
dem att göra. Det var allmänt känt att berättningen
på Sydhusken smugglade. En lats i Karlshamn
lär ha sagt att det skulle kunnat räcka till att
sätta upp affär med smuggelgodset som Sydhus-
ken fraktat hem. När båten en gång byggdes om
och förlängdes, blev där ett lömnrum, som tullen
aldrig hittade. Smugglingen bedrevs dock inte som
liförljänt, utan mera till husbehov. Det var kaffe
socker, klänningstyg, dragapel, "Florida vatten" -
eau de cologne, "Pains piller" - liniment för värk
samt brännvin. Vilket köptes i 10-15 liters kong-
plätade glasflaskor. Behåffande brännvinet så
far var kanske dit, om inte affär, så något i
den stilen, köptes åt bekanta. Allt köptes på
utförset och blev på så rätt mycket billigt.

En skeppshandlare i Lybeck, "Gukken Lyder"
var leverantör, (näml. var han också ägare av
sydkusten) uppliekvarn minns små prislös-
tor från hans affär, som sjömän ibland
hade med hem. Allt detta skulle nu smugglas
i land. Fullen där hade tydligen ingen befogen-
het att visitera besättningen när den gick i
land eller däran afhöriga som varit ombord.
Men de vågade i alla fall inte bära det äppel-
utan en sockerlapp eller en påse kaffe på 5 kg.
doldes ledigt under den schal som krämar
bar över axlarna på den tiden. Och en träsm-
vinsdamejeans fraktades, något camouflerad,
i en säck som bar över axeln. Våren 1962 lämna-
de ~~de~~ Dehlgren sin plats som kapten ombord och
efterträddes av förste styrman B. Grenb. Denne
var av tysk härkomst, f. i Sverige. Han hade fört
vid olika tillfällen fört befälet på sydkusten,

och då gjort sig känd som skicklig, men var
oförvågen till överdrift. "Hans skyddade ingenling"
"Sydkusten blir nog inte gammal nu när Gneite
har blivit skeppare", var omdömet bland sjö-
folk. I samband med befälsombytet armänska-
de några av den gamla besättningen, däribland
Fräknarna Ålund och uppvecklaren far.

Vid årsstiftet 1904-1905 följde Sydkusten med
man och allt. Den an gick från Lybeck i hård
nordostlig storm. Enl. Norrköp. Tidn. d. 4/1 1905
skulle den avgått d. 30/12 1904, men ut. sjömän
som samtidigt var i Lybeck, gick den sent på
nyårsaftnen. Antages ha följt mellan Öören
och Hystad. Vad som var orsaken blev aldrig klar-
lagt, bland sjömän gissades det på explosion
i ångpannan. Besättningslistan upptog 15 pers.
av vilka hälften var från Karlshamn.

17 Uppvecklaren minns både nyårsstormen 19 när

Sydskusten förlorade och kommandolärderna kring händelsen, vilka fortsatte långt efteråt.

Vidertigen lever nu ingen sjöman som någon gång seglat ned Sydskusten. Men i de kusthamnar där den en gång regelbundet angjorde finns det nog någon äldre hamnarbetare t.ex. som minns åtminstone namnet.

Berättare har varit Oskar Olsson f. 1878
i Karlskamm. adr. Regeringsgat. 14, Karlskamm.
som lämn. upplysning. om hur det var att segla
och. i olika nationers farlyg, och att ingen cere-
moni före vid pass. av linjen. Mycket att
att sjöman kunde bli klädda av tropiskt män-
skan har lämnats av Julle Nordgren
född på Hanoë. adr. Hanoë, Håvöriken

Sjömansvisor.

Ängaren Sydkeuckus förtäring.

1 Den sorgliga säng jag här nedskrivit, som jag för
eder uppläsa sitt skall, det är om Sydkeuckus
som förläste, som gick till boten med man och
allt. 2. Inyärsmatten de lämnar hamnen, de gå
till sjöss med ett hastigt mod. Men aldrig funna
de den svenska skonden, ett sorgligt öde de
gick emot. 3. Den resan blev för dem alla slutet,
ej hjälper böner, ej heller gråt. Kapten och styrman de
sjönk i djupet och far och son i döden följas åt.
4 Vid Höjrups blind två lik man funnit och två
har hittats vid Kjöge buk. För dem har många bittra
förlor funnit, och ännu höres många sorger och.
5 Nu styrmansbliket till Karlshamn förs, i graven
vilas nu även han. Av sin förlorade han bittert
sörjes och därpå väl ingen undra kan.

19 — Det är en sjöman som dessa rader diktar,

hans hemort är på Västra Elleholmen. —

Sjömansvisa I

1 Den sjöman bör livlig vara, när han i riggen äter.
rar opp uti mastens smäckra lapp. Han bör
ingen möda spara, när som segel hissas opp göres
fast och göres loss. —

2 Nu vi Kredsön hade passerat och vi Skagen gick
förbi då vi Kattegatt fick se. Och de härliga
svrigras skänder, dem så sköna dem så härliga
vi såg. —

3 Vi till sladen Karlhamn gick och där Hauö-
lals vi fick, seglen brassas om igen för en
aktertiger vind. Och sen ropar vår konstapel
kom hit gassar få en sup, sen gå utbik
som förut. —

Sjömansvisa II

20 Jag hade mig en hulder bröder, till Krapp som
själ han var ju frisk och glad, Han tog farväl

av fader och av moder, nu rest jag till
främnand land här sad. —

ett skonert skepp, det låg på Karlshamns-
redan, det destinerat var till Tugelok hamn.
Och nu så skulle de blott brasa riggen, och
snart de lämnat briges kalla land. —

Men gula febern sjöman ej föraktar, min
brader tog han mat med välbehag. Nu får
han plågas på ett sjukhus sakta för "Gule Jack"
han släpper ej sitt lag. —

Båda dessa män har naturligt vis flera vänner,
tyvärr bortglömda. Den första är en äldre
dattin, upptecknaren som lärde sig den 1890.

Kapten Hörbergs visa.

Hon hör hamnater jag vill er säga, Isom har
lust för havets väg. Hur haligt är det ej att äga
en god kamrat full med livad häg. —

Och vår makas var ifrån Ölypsala, vår timmer-

man ifrån Pukavik. De andra kan jag slått
ej omkåla, jag känner litet till deras tid. —

Även denna visa har flera verser. Den lär
skildra hur en ung sjöman seglades över bord
därför att fartyget föddes för mycket segel i storm.
Vid tiden av visan omkålar den muntliga tradi-
tionen att sjömannen far hotat att slå ihjäl
Kapten Hörberg var de räddades, var det så
vid ett år i Mjällby kyrka. Motelsen lär
dock aldrig verkställts. —

Slutet visan.

Men jag sjunga vill en liten sång, medan tiden för mig
synes lång. Jag en älskling haft en tid förut men han
gick bort, ja det lilla Herren Gud. —

När han levde, kallade han så: jag far bort från dig
på väggen blå. Men lått du hagen vara vill mot
mig, ty all min kärlek skänker jag till dig. —

Vad som händer, jag berätta kan, döden skilde detta

vänckaps band. Han tog bort min hvalda vän så kär
och stor som jag i mitt hjärta bär. —

Ingen gosse mer mitt hjärta får, hur än allt i
vida världen går. Bättre är att vara ensam
här, än att vara någon gosse kär. —

Denna visa bör vara från 1880 eller kanske ännu
tidigare. Den visar att även flöckan däkumma
diklade om sin vän, sjömannen. —

Det byggdes ett skepp uti Norden, ett tungelikt Oetins-
die skepp, temmanet månde det kallas, när det
i från stapeln gick. Sjung hopp fallerallera,
sjung hopp fallerallera, när det i från stapeln
gick.

Första versen på en heligen mycket gammal
sjömansvisa.

Visa om Krimkriget.

Från Krim det har nu kommit ett väntat seger-
lud, som kring all världens spörjes med segerus
fröjdeljud. Sebastopol har fallit, det är en här-
lig lott, att fienden och ryssen för färlig olycka
har fått. —

På sjukhus jag nu ligger och skriver dessa ord,
hvarke jag ej mer kommer hem till mitt foster-
land. Jag vet ej skund ej hinna när livet
slutnar ut, men Herre, var mig nådig
ge mig ett saligt slut. —

Denne visa har upptecknaren hört sjungas
av en man f. 1841, icke sjöman. Möjligen
han han ha lärt den när han exciserade,
men lika troligt är väl att han lärt den av
någon Sjöman.